

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

ALISHER NAVOIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT O‘ZBEK
TILI VA ADABIYOTI UNIVERSITETI

“ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBUR MEROSINING SHARQ DAVLATCHILIGI VA MADANIYATI RIVOJIDA TUTGAN O‘RNI”

mavzusidagi III xalqaro ilmiy-nazariy va
amaliy anjuman materiallari

2026-yil 12-fevral

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**ALISHER NAVOIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT O‘ZBEK TILI
VA ADABIYOTI UNIVERSITETI**

O‘ZBEKISTON YOZUVCHILAR UYUSHMASI

BOBUR NOMLI XALQARO JAMOAT FONDI

**ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBUR
MEROSINING SHARQ DAVLATCHILIGI VA
MADANIYATI RIVOJIDA TUTGAN O‘RNI**

III xalqaro ilmiy-nazariy va amaliy anjuman materiallari

Toshkent – 2026

ALİ ŞİR NEVÂÎ KONULU POSTA PULLARI VE YENİ PUL TASARIMLARI ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

ALI SHIR NAVAYI VA YANGI MARKA DIZAYNLARI AKSIYASI BILAN POCHTA MARKASI HAQIDA TADQIQOT

A STUDY ON POSTAGE STAMPS FEATURING ALI SHIR NEVAI AND NEW STAMP DESIGNS

Begić, H. Nurgül

Güzel Sanatlar Fakültesi Dekanı, Prof. Dr.,

İzmir Demokrasi Üniversitesi,

E-mail: begicnurgul@gmail.com

DOI: [10.52773/tsuull.conf.2026./ETOX5236](https://doi.org/10.52773/tsuull.conf.2026./ETOX5236)

Özet. İnsanlık tarihi boyunca haberleşme, farklı dönemlerde çeşitli araçlarla gelişmiş; yazılı iletişimle birlikte posta sisteminin temelleri atılmıştır. İlk örnekleri Sümerlerde çivi yazılı kil tabletlerle görülen posta sistemi, modern dönemde pul aracılığıyla ücretlendirilmiş bir haberleşme yapısına dönüşmüştür. Posta pulu, gönderim ücretinin karşılığını gösteren küçük boyutlu değerli kâğıt olmasının ötesinde; üzerinde taşıdığı grafik unsurlar, portreler, semboller ve tipografik göstergeler aracılığıyla bulunduğu toplumun kimliğini, tarihini, sanatını, kültürel zenginliklerini ve kültürel belleğini yansıtan önemli bir iletişim nesnesi hâline gelmiştir. Bu çalışma, Türk dünyasının önemli edebiyatçı ve dil düşünürlerinden biri olan Ali Şîr Nevâî'nin posta pullarındaki temsilini incelemektedir. Bu doğrultuda Ali Şîr Nevaî'ye ilişkin olarak yurt dışında basılmış posta pulları olduğu görülmüştür. Diğer taraftan, Türkiye'de Ali Şîr Nevaî'ye adanmış bir posta pulu çalışmasının gerçekleştirilmediği tespit edilmiştir. Bu eksikliğin giderilmesi amacıyla Ali Şîr Nevaî'yi konu alan bir posta pulu serisinin tasarlanması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ali Şîr Nevâî, posta pulu, kültür, Türk, Özbekistan.

Annotation. Throughout human history, communication has developed through various tools in different periods; with the advent of written communication, the foundations of the postal system were established. First observed among the Sumerians through cuneiform clay tablets, the postal system evolved in the modern era into a structured form of communication in which services were charged through the use of stamps. Beyond being small pieces of valuable paper indicating the payment of postage, stamps have become significant communication objects that reflect the identity, history, art, cultural richness, and collective memory of the societies to which they belong through their graphic elements, portraits, symbols, and typographic features. This study examines the representation of Ali Şîr Nevâî—one of the prominent literary

figures and linguistic thinkers of the Turkic world—on postage stamps. In this context, postage stamps featuring Ali Şîr Nevâî that were issued abroad have been identified. On the other hand, it has been determined that no postage stamp dedicated to Ali Şîr Nevâî has been produced in Türkiye. To address this gap, the study aims to design a series of postage stamps centered on Ali Şîr Nevâî.

Keywords: *Ali Shir Navai, postage stamp, culture, Turk, Uzbekistan.*

İnsanlık tarihi ile birlikte tüm topluluklar kendilerine has haberleşme yöntemleriyle iletişim sağlamışlardır. Sümerlerde kil üzerine çivi ile yazılmış tablet ile başlayan posta ve haberleşme sistemi Babil İmparatorluğu zamanında Kral Hammurabi'nin dış devletlere gönderdiği mektuplarda siyasi ve askeri alanda kullanılmıştır. İletişim Türk topluluklarında konar göçer yaşamdan yerleşik düzene kadar geçen süreçte farklı yöntemlerle sağlanmıştır.

Posta pullarının kullanılmaya başlaması dünyada ve Türkiye'de iletişim alanında bir dönüm noktası oluşturmuş; ortaya çıkışlarından itibaren hem koleksiyonerlerin ilgi duyduğu hem de önemli bir yatırım aracı haline gelmiştir. Pullar, alışılagelen kare veya dikdörtgen şekillerin yanı sıra daire, üçgen, beşgen veya sekizgen şekillerde; kenarları düz ya da dantelli olarak basılmışlardır. İletişim aracı rolü üstlenen ve posta gönderi ücretinin karşılığı olarak para yerine de geçen pul, aynı zamanda birçok farklı işlevi de üstlenmektedir. En önemlisi unsuru üzerinde tarihe tanıklık eden kişi, önemli günler, tarihsel anıtlar ve sosyal meselelerin pullar aracılığıyla geçmişin geleceğe aktarımına katkı sağlamasıdır. Pullar aynı zamanda üzerlerindeki fotoğraf, resim ve grafik unsurları ile ait olduğu ülke ve toplumun kültürel yansıması ve tanıtım aracıdır.

Haberleşmeye olan ihtiyacın insanlık tarihi ile birlikte başladığı söylenebilir. Aynı yaşayan insanların birbirlerine mesaj göndermeleri her dönemde geliştirdikleri ve çeşitlendirdikleri iletişim araçları ile olmuştur. Posta hizmetlerinin kesin olarak ne zaman başladığı ile ilgili bilgiler mevcut olmamakla birlikte Romalılar, Persler, Venedikliler ve Osmanlılar'ın, posta hizmetleri açısından kendi dönemlerinde hüküm süren çağdaşı olan diğer devletlerden daha ileri seviyede oldukları bilinmektedir [Düzenli ve Kavuran 2004,190; Yazıcı 2010, 321]. Önceleri kralların görevlendirdiği kişiler tarafından yapılan bu görevi dünyada ilk posta hizmetinin başlangıcı olarak değerlendirmek gerekir. Tevrat'a göre; postayı ilk olarak Asur hükümdarları kullanmışlardır. Dünyada, en eski postacı olarak bilinen ise Doğu Roma İmparatoru Flavie Valensin'in postacısı olan Zenon'dur [Akoba 1963, 11]. Buna bağlı olarak ilk posta hizmetleri, devletlerin resmî haberleşmelerini sağlama amacına yönelik yapılmıştır.

Pul tarihsel süreçte devletler tarafından haberleşme hizmeti görmek üzere çeşitli ebat ve değerlerde çıkarılmıştır. 17. yüzyıldan itibaren toplumsal hayatın gelişmesine paralel olarak posta hizmetlerine duyulan ihtiyacın giderek artması ve yaşanan gelişmeler sonucunda İngiltere'den başlamak üzere posta hizmetlerinin devlet kontrolü altında yürütülmesi uygulamasına geçilmiştir. İngiliz Posta Ofisi,

Hill' in önerilerinden yola çıkarak günümüzde “Black Penny” ismiyle anılan ve üzerinde Kraliçe Victoria'nın portresinin bulunduğu dünyanın ilk posta pulunu 06.05.1840 tarihinde dantelsiz olarak basmıştır [Kunze 1943; Thompson 1995; Frewer 2002]. Bu gelişmeler etkisini diğer ülkelerde de hissettirmiş, 1850'lerden özellikle de 1870'lerden sonra, Avrupa, Kuzey ve Güney Amerika'daki bütün ülkelerde, Mısır, İran ve Osmanlı İmparatorluğu'nda ulusal posta sistemleri kurulmuş ve posta pulları devlet tekelinde basılmaya başlanmıştır [Frewer, 2002; Yazıcı 2010, 323].

“Pul, ön yüzeyi çeşitli renklerle basılmış resim, şekil ve motiflerden oluşan arka yüzeyi özel bir zamlarla kaplı, etrafında dantel denilen tırnakları olan bazen dantelsiz de olabilen genellikle dikdörtgen, kare, yuvarlak az da olsa üçgen bazen de değişik şekillerde ve farklı ebatlarda olan postada para yerine sürümü bulunan değerli bir kağıttır” [Evren Pul Evi 1984, 6]. Başka bir tanımda, “Pul, Posta İşletmeleri aracılığı ile gönderilen mektup, davetiye ve paketlerin üzerlerine yapıştırılan, posta hizmetlerinin karşılığında alınan ücrettir [Say 1987, 17-18]. Her ne kadar bu tanımlarda gördüğü işlev ve görsel özellikleri ön plana çıkarılmışsa da bugün taşıdığı değer daha çoktur. Pul zaman içerisindeki gelişmelerle ülkelerin sanat ve kültürlerini dünyaya tanıtmaya işlevini üstlenmiştir. Ulaştıkları ülke insanlarına basıldıkları ülkelerin sanat ve kültürlerinden mesajlar veren özelliklerini kazanmışlardır.

Türkiye'de posta pulunun kullanılmasından önceki döneme prefilatelik dönem denir. Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşundan 1840 yılı sonuna kadar birinci dönem, 1840 yılı sonundan 13 Ocak 1863 tarihine kadar ikinci dönem ve ecnebi postaları olmak üzere üçe ayrılarak incelenmektedir [Düzenli ve Kavuran 2004, 193]. İlk Posta Teşkilatı Tanzimat Fermanı ile yaşanan gelişmelerin sonucu olarak Osmanlı Devleti'nin tüm halkının ve yabancıların posta ihtiyaçlarına cevap vermek amacıyla Nezaret olarak 23 Ekim 1840 tarihinde kurulmuştur. İlk Postahane ise İstanbul'da Yeni Camii avlusunda Postahane-i Amire adı ile açılmıştır (<http://www.ptt.gov.tr/>)³.

Ali Şir Nevai, sadece 15. yüzyılda Orta Asya'da yaşamış bir Türk şairi değil aynı zamanda bütün Türk dünyasının asırlardır peşinden koştuğu birlik-beraberlik ruhunu oluşturan, bütün Türk yurtlarında dil bilincini ortaya koymak suretiyle Türkçe'nin ebediyen ayakta kalmasını sağlayan bir büyük insan, erişilmez bir dil ustası, güçlü bir devlet adamı ve siyasetçidir [Canım 2010, 137].

1441 yılında Herat'ta doğan Nevâî, iyi bir medrese eğitimi almış; Arapça ve Farsçanın yanı sıra Türkçeyi de ileri düzeyde kullanarak çok dilli bir edebî formasyon geliştirmiştir. Genç yaşlardan itibaren Hüseyin Baykara'nın saray çevresinde yer almış, devlet görevleri üstlenmiş ve dönemin sanat hamiliği geleneği içinde hem edebî hem kamusal üretim gerçekleştirmiştir [Köprülü 1978]. Nevâî'nin Türk kültürüne kattığı değer, Türkçeyi yalnızca bir iletişim aracı

² Posta ve Telgraf Teşkilatı <http://www.ptt.gov.tr/>

³ Posta ve Telgraf Teşkilatı <http://www.ptt.gov.tr/>

olmaktan çıkararak yüksek estetik değere sahip bir edebî dile dönüştürmesinde yatmaktadır. 15. yüzyılda saray ve çevresinde Farsçanın baskınlığına karşılık Nevâî, Türkçenin ifade gücünü savunmuş ve bu savını kuramsal olarak “Muhâkemetü'l-Lugateyn” adlı eserinde temellendirmiştir. Söz konusu metin, Türkçenin söz varlığı, anlatım imkânları ve şiirsel potansiyelini Farsça ile karşılaştırarak değerlendiren erken dönem bir dil bilinci manifestosu niteliği taşımaktadır [Levend 1965]. Bu yönüyle Nevâî, yalnızca şair değil aynı zamanda kültürel kimlik inşasında rol oynayan bir dil düşünürüdür. Edebî üretimi bakımından Nevâî, divanları, mesnevileri ve özellikle beş mesneviden oluşan “Hamse”si ile klasik Türk edebiyatının temel metinlerini oluşturmuştur. Aşk, hikmet, ahlâk ve tasavvuf temaları etrafında şekillenen şiir dili hem lirizm hem didaktik özellikler taşır. Buna bağlı olarak çok çeşitli anlatım, onun eserlerinin geniş bir coğrafyada kabul görmesini sağlamış; Orta Asya'dan Anadolu'ya uzanan Türk kültür çevresinde kalıcı bir etki yaratmıştır [İnalçık 2011]. Nevâî'nin kişiliği, edebî kimliği ile toplumsal sorumluluğu birleştiren bir aydın tipini temsil eder. Vezirlik görevleri sırasında medreseler, kütüphaneler, imaretler ve vakıf yapıları inşa ettirmesi, kültürel üretimi kurumsallaştırma çabasının somut göstergesidir. Buna bağlı olarak Nevâî, yalnızca metin üreten bir sanatçı değil; kültürel belleğin maddi ve manevi altyapısını oluşturan bir kültür mimarı olarak değerlendirilmektedir.

Günümüzde Ali Şir Nevâî'nin adı üniversitelerde, şehir adlarında, anma programlarında ve çeşitli görsel kültür ürünlerinde yaşatılmaktadır. Bu durum, Nevâî'nin tarihsel kişiliğinin çağdaş temsiller aracılığıyla kolektif hafızada yeniden üretildiğini göstermektedir. Dolayısıyla Nevâî, yalnızca edebiyat tarihinin değil, kültürel temsiliyet ve simgesel kimlik çalışmalarının da önemli bir referans noktasıdır.

Görsel 1: 1942'de Ali Sir Nevai'nin 500. doğum yılı anısına [Sovyetler Birliği](#) tarafından bastırılan pullar (USSR stamps, Ali-Shir Nava'i (designed by Ivan Dubasov), 1942, 30 kopecks and 1 rouble, CPA 827-828, Scott 857-858).

Türk dilinin tarihsel gelişiminde belirleyici bir yere sahip olan Ali Şîr Nevâî'nin, Türk posta pullarında bağımsız bir temsile sahip olmaması kültürel bellek açısından bir boşluk olarak değerlendirilmektedir. Bu yönüyle onun figürü, posta pulları (filateli) gibi görsel ve kamusal alanlarda yeniden yorumlanmaya açık güçlü bir kültürel değerdir. Bu eksiklikten hareketle, çalışma kapsamında Nevâî'ye adanmış beş anma pulu tasarlanmış, böylece posta pulu tasarım aracılığıyla edebî mirasın görselleştirilmesi amaçlanmıştır.

Türk dil dünyasının önde gelen kişiliklerinden biri olan güçlü bir devlet adamı ve siyasetçi Ali Şîr Nevai'nin üzerine yapılan hatıra pullarında, sanatçının edebi kimliğini ve kültürel mirasını yansıtan görsel unsurlar görülmektedir.

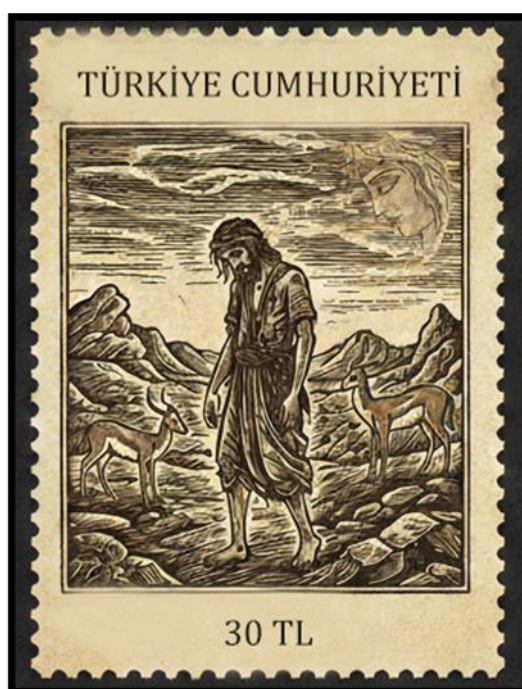
Görsel 2: Ali Şîr Nevai

Görsel 3: Umut

Görsel 4: Serzeniş

Görsel 5: Çaresizlik

Görsel 5: Hüznün Yansıması

Sonuç

Haberleşmenin ihtiyaç haline geldiği günden itibaren toplumlar kendilerine has iletişim yöntemlerini kullanmışlardır. Zaman içerisinde ortak haberleşme yöntemleri bulunarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu yöntemlerden birisi de posta yoluyla yapılan haberleşmedir. Posta hizmetlerinin karşılanması için çıkarılan ve gönderi üzerine konulan pulların bu işlevi dışında farklı işlevleri de bulunmaktadır. Pul haberleşmedeki işlevinin yanında tanıtım, koleksiyon, propaganda, eğitim, kültür ve sanat taşıyıcısıdır. Dünyadaki sanat ve kültürleri birbirine yaklaştıran elçidir. Pul basıldığı dönem ve yere ait mesajlar içeren tarihsel bir kaynaktır. Kısacası pul sanattır, kültürdür. Pul basıldığı ülkenin sanat anlayışını, kültürel özelliklerini, sosyal yaşamını, üzerinde taşıyan bir grafik tasarım ürünüdür. Aynı zamanda bir mesajı, bir konuyu, bir şahsı, bir olay ya da hizmeti de tanıtır. Bunun için pul, aynı zamanda adını taşıdığı ülkenin sembolü ve yansımasıdır.

Pulların diğer bir işlevi mesaj iletmektir. Bu mesajlar günün anlamı ve önemli günleri, değerli şahsiyetleri, dönemin liderlerini, yapısal binalar anıt, köprü vb. sanatçı ve eserleriyle kültürel değerlerin pullara yansıtılmasıdır. Bu bağlamda Türk dili ve edebiyatındaki kurucu rolüne rağmen Ali Şîr Nevâî'nin Türk posta pullarında müstakil bir Nevâî temsiline yer verilmemesi dikkat çekici bir eksiklik olarak değerlendirilebilir. Bu boşluğu doldurmak amacıyla Ali Şîr Nevâî temalı beş anma pulu tasarım önerisi geliştirilmiş ve tasarım süreci araştırmaya uygulamalı bir katkı olarak dâhil edilmiştir. Çalışmadaki pul tasarımları ChatGPT ve Gemini yapay zeka desteğiyle oluşturulmuştur. Bu

tasarım çalışması ile Türk edebiyatına değer katan Ali Şîr Nevâî'nin posta pullarına konu edilerek tüm dünyaya tanıtılması amaçlanmıştır.

KAYNAKÇA:

1. Akoba, Müfahham. *Türkiye'de Pul ve Pulculuk*. İstanbul: Ceylan Yayınları, 1963.
2. Begiç, H. Nurgül & Çelebilik, Gülüzar. “Kültürel Zenginliklerimizin Posta Pullarıyla Tanıtılmasına Dair Bir Çalışma; Pul Sanatçısı Pınar OLGAÇ'ın "Türk Kadın Başlıkları". Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi 7, sy. 12 (2015): 266-276. Erişim 10 Ocak 2026. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ksbd/article/169987>
3. Canım, Rıdvan. “Türk Kültür ve Edebiyatında Ali Şîr Nevâyî ve Türkiye'de Ali Şîr Nevâyî Çalışmaları”. Journal of Turkish Research Institute 9, sy. 19 (Şubat 2010): 137-146. Erişim 2 Ocak 2026. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunitaed/article/38834>
4. Düzenli, Şükran ve Kavuran, Tamer. “Görsel İletişim Aracı Olan Pul'un Tarihi Gelişimi ve Grafik Ürün Olarak Önemi”. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 28, sy. 2 (Aralık 2004): 187-204. Erişim 2 Ocak 2026. <https://www.osmanlipostatarihi.org/panel/uploads/makale/pdf/34.pdf>
5. Evren Pul Evi. *Pul Nedir? Koleksiyon Nasıl Yapılır? Tanımlar Deyimler Araç ve Gereçler*. Ankara: Evren Pul Evi Yayını, 1984.
6. Frewer, Douglas. “Japanese Postage Stamps as Social Agents: Some Anthropological Perspectives.” *Japan Forum* 14, no. 1 (2002): 1–19. Erişim 5 Ocak 2026. Doi:10.1080/09555800120109005
7. İnalçık, Halil. *Şair ve Patron: Patrimonyal Devlet ve Sanat Üzerine*. İş Bankası Yayınları, 2011.
8. Köprülü, Mehmet Fuat. *Türk Edebiyatı Tarihi*. Ötüken Yayınları, 1978.
9. Kunze, Albert F. “Latin American Postage Stamps and the Teaching of Spanish and Portuguese.” *Hispania* 26, no. 1 (1943): 68–72. <https://doi.org/10.2307/333760>.
10. Levend, Agah Sırrı. *Ali Şîr Nevâî: Hayatı, Sanatı ve Kişiliği*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1965.
11. Say, Halil. “Pul Üzerine Söyleşi”. *Grafik Sanatı, Plastik Sanatlar Dergisi* 3, sy. 8 (1987).
12. Thompson, S. “Stamps”, *Arts & Activities* (October 1995): 51-55.
13. Yazıcı, Kubilay. “Sosyal Bilgilerde Eğitimsel Bir Araç Olarak Posta Pullarının Kullanımı”. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi* 14, sy. 1 (2010): 321-346. Erişim 4 Ocak 2026. <https://www.acarindex.com/pdfs/830509>